

FARKLI BOYUTLARIYLA KADIN ÇALIŞMALARI

Editörler

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY

Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

 E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2020

© 2020 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayımlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 0607-16-008681

ISBN: 978-625-7983-35-8

Sayfa Düzeni / Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

Baskı ve Cilt:

Sonçağ Yayıncılık
Matbaacılık Reklam
San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
48/48 İskitler - Ankara
Tel.: (0312) 341 36 67
Sertifika No: 25931

Baskı Tarihi: Ocak 2020

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.
Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA
Tel.: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37
Fax.: (0.224) 223 41 12
e-mail: info@ekinyayinevi.com
www.ekinyayinevi.com

ENGELLİ KADINLARIN UĞRADIĞI AYRIMCILIK KONUMLARININ BELİRLENMESİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Fatma KAHRAMAN GÜLOĞLU²

GİRİŞ

Farklı sosyal kimliklerin birleşiminin meydana getirdiği etkinin bireylerin yaşamındaki önemi büyüktür. Peki, farklı dezavantajlılık temellerinin birleşimi ya da daha doğrusu birbirinden ayrılmayacak şekilde bir arada bulunması bireylerin yaşamında nasıl bir etkide bulunur? Hiç şüphesiz ki en az iki farklı ayrımcılık konumuna sahip bireyleri bu ayrımcılık konularından sadece biriyle değerlendirmek yanlış olacaktır. O halde engelli kadınların ayrımcılık durumları ne sadece engelli ayrımcılığı ne de sadece toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile değerlendirilebilir.

Birbirinden farklı ayrımcılık türlerinin birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde bir arada bulunması, onunla mücadelede zorlu bir durum ortaya koymaktadır. Öncelikli zorluk bu ayrımcılığın diğer ayrımcılık türlerinden ayrılan taraflarını ortaya koymak ve bu türden bir ayrımcılığa uğrayan bireylerin konularını netleştirmektir. İşte bu çalışmada hem engellilik hem de toplumsal cinsiyet ayrımcılığına birden maruz kalan engelli kadınların konuları kesişimsel ayrımcılık kavramıyla netleştirilmiştir.

Engelli kadınların ayrımcılık durumlarını tartışmadan önce engelli kadını tanımlamak yerinde olacaktır. Aslında özel bir engelli kadın tanımının yapılması oldukça güçtür. Genel engelli birey tanımında toplumsal cinsiyet unsuru vurgulanarak böyle bir tanımlamaya gidilebilir. Eylemde Engellilik Farkındalığı'nda engelli kadınlar şu şekilde tanımlanmıştır:

“Engelli kadın bir ya da daha fazla yeti yitimine sahip olan ve toplumda bariyerlerle karşılaşan kadındır. Biz her yaşta, kırsal ve kentsel alanlardan, yeti

¹ Bu çalışma Yalova'da gerçekleştirilen III. Ulusal Kadın Kongresi'nde bildiri olarak sunulan metinden geliştirilmiştir.

² Yalova Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Engelli Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Engelsiz Üniversite Koordinatörü, fkahraman@yalova.edu.tr / ftmkahraman@gmail.com

yitiminin şiddetine bakılmaksızın, cinsel tercihiine bakılmaksızın, kültürel geçmişine ya da toplumda ya da bir kuruluştta yaşayıp yaşamadığına bakılmaksızın engelli kız çocukları ve kadınları içermekteyiz” (Disability Awareness in Action, 1997, Who Do We Mean by “Disabled Women”? bölümü, ¶ 1).

Engellilik çalışmaları içerisinde ayrıca bir engelli kadın tanımı yapmaktaki amaç engelli bireyleri erkek ve kadın olarak ayırıştırmaya çalışmak değildir. Buradaki amaç engelli kadınların engelli erkeklere oranla toplumsal yaşama katılmada neden daha gerilerde kaldığını ortaya çıkarmada herhangi bir toplumsal cinsiyet faktörünün etkin olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca engelli kadınlara sadece engellilik bakış açısıyla yaklaşılması açısından engelli kadın tanımında toplumsal cinsiyetin vurgulanması önemlidir, ancak bu tek başına yeterli değildir. Engelli kadının konumunun belirlenmesinde engelliliğin mi, toplumsal cinsiyetin mi daha baskın olduğunun belirlenmesi gereklidir. İşte bu çalışmada ilk olarak bu sorunun cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Sonrasında engelli kadınlar ve ayrımcılık durumları detaylandırılarak, çalışma sonuca bağlanmıştır.

1.Engelli Kadınların Konumlarının Belirlenmesinde Engellilik mi Toplumsal Cinsiyet mi Daha Baskındır?

Engelli kadınların konumlarının belirlenmesinde engelliliğin mi, toplumsal cinsiyetin mi öne çıktığı konusu oldukça tartışmalıdır. Engellilik ile dezavantaj arasındaki ilişkinin varlığına dikkat çeken Dünya Engellilik Raporu (Dünya Sağlık Örgütü, 2011: 2) engelli bireylerin dezavantajlı konumlardan farklı derecelerde etkilendiğini, engelli kadınların sahip oldukları engellerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet dezavantajına da maruz kaldıklarını vurgulamıştır. Bu durum genel kabul olmakla birlikte hangi ayrımcılık temelini daha baskın olduğu konusu yeterince tartışılmamıştır.

Kimi yazarlar engelli kadınların konumlarının belirlenmesinde *engelliliğin* toplumsal cinsiyetten daha baskın olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin; Reicher (2012: 6) engelli kadınların ve kız çocuklarının sağlık hizmetlerine, istihdama, eğitime, adalete ve siyasal katılıma eşit erişimlerinin engellilik temelinde reddildiğini belirtmiştir. İçli (2009, Kadının Adı Yok, Engelli Kadının Hiç Yok bölümü, ¶ 2) engelli kadının kadın olmaktan ziyade engeli olduğu için daha çok ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. Schur (2004: 267) ise engelli kadınların devam eden çifte dezavantaja sahip olduklarını, engelli erkeklere ve engelli olmayan kadınlara kıyasla daha düşük istihdam ve gelir seviyesine ve daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduklarını, sosyal olarak daha fazla tecrit edildikle-

rini ve politikaya katılma konusunda kendilerini daha az yetkin hissettiklerini vurgulamıştır. Ancak engele sahip olmanın kadın olmaktan daha öncelikli bir dezavantajı konum teşkil ettiğini, engelli kadınların ve erkeklerin engelli olmayan partnerlerinden daha düşük eğitim seviyesine ve psikolojik refaha sahip olduklarını belirtmiştir. Ancak yine de engelli erkekler ve kadınlar arasında toplumsal cinsiyet farklılıklarının da bulunduğunu ifade etmiştir. Engelli gençler hakkındaki bilgi notunda da genç engelli kadınların ve erkeklerin engelli olmayan diğer gençlere oranla daha fazla ayrımcılığa uğradığı belirtilerek engellik vurgusu yapılmıştır. Engelli gençlerin sosyal, ekonomik ve de yurttaşlık hakkında şiddetli bir şekilde eşitsizliğe uğradığına dikkat çekilmiştir. Birçok engelli genç bireylerin dışlanma, tecrit edilme, istismar, yetersiz eğitim ve de yetersiz ekonomik fırsatları deneyimledikleri belirtilmiştir. Eğitimde, istihdamda ve ilişkilerde eşitsizliklerin genç engelli bireylerde daha yaygın olduğu ifade edilmiştir (FactSheet: YouthwithDisabilities, 2010: 1). Quinn (1994: 47) de engelliliğe vurguda bulunarak, engelli olmanın bir kadını daha az kabul edilebilir yaptığını belirtmiştir. Yıldırım (2011: 104) çalışmasında engellilik halinde kadın ve erkek arasındaki farklılıkların kalktığını, engelliliğin kadın ve erkeği aynı derecede etkilediğini belirtmiştir.

Engelli kadınların konumları engelli olmayan kadınların sorun yaşadıkları alanlarda da onlardan farklılaşmaktadır. Burada yine engellilik unsurunun baskın olduğu söylenebilir. Örneğin; Degener (2011: 30) engelli kadınların cinsel istismar, şiddet, istihdam, sağlık hizmetlerine erişim ve gönülsüz kısırlaştırmaya maruz kalmada engelli olmayan kadınlara oranla daha fazla dezavantajlı olduklarını belirtmiştir.

Kimi yazarlar engelli kadınların konumlarının (özellikle engelli erkeklere oranla) belirlenmesinde *toplumsal cinsiyetin* daha baskın olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin; engelliliğin fiziksel, sosyal ve psikolojik dezavantajlarının toplumsal cinsiyete göre farklı deneyimlendiğini ifade eden Abu-Habib (1997: 14, 15) bu durumlarla baş etmede belirgin toplumsal cinsiyet farklılıkları olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre engelli kadınlar toplumsal cinsiyetleri nedeniyle daha fazla ayrımcılığa uğramaktadırlar. Beleza (2003: 21) da engelli kadınların “toplumdaki kadın ve erkek rollerinin farklılıkları nedeniyle erkeklere oranla çok daha büyük güçlüklerle karşılaştığını” belirtmiştir. Asch ve Fine (1988: 2) ise engelli kadınların engelli olmayan kadınlarla oldukça benzer bir baskıya maruz kaldıklarını, ancak onların (beyaz) kadınların gördüğü desteği alamadıklarına dikkat çekmişlerdir. Emmett (2006: 215) de var olan verilerin gelişmiş ülkelerdeki engelli kadınların genel olarak eğitimde, istihdamda, sosyal yardımda engelli erkeklerden daha dezavantajlı konumda olduklarını ortaya koy-

duğunu belirtmiştir. Quinn (1994: 47) engelli erkekler ve engelli kadınların evdeki rolleri açısından kendilerinden beklenenin de değiştiğini, engelli erkeklerin günlük yaşamsal ihtiyaçlarını (yeme, içme, giyinme gibi) karşılarken evde onlara yardım eden birilerinin olduğunu varsayıldığını; ancak engelli kadınların bu ihtiyaçların hem sağlayan hem de gideren olduğunu belirtmiştir. Engellilikte kadın ve erkekler arasındaki bu türden farklılıklara dikkat edilmediğini vurgulamıştır. Wright (2000: 1) engelli bireylerin ortak çok sayıda yönü olmasına rağmen, engelli kadınların ve kız çocuklarının hayatları boyunca diğerleri tarafından deneyimlenmeyen bariyerlerle karşılaştığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, aynı yazar (2000: 4) engelli kız çocuklarının karakteristik özelliklerinin (düşük gelirli aileden gelme; tek ebeveynine sahip olma; daha iyi lise derecesine sahip olma; yabancı diller, edebiyat, müzik ve biyoloji derslerini daha fazla alma, ancak fizik bilimleri ile bilgisayar derslerini daha az alma; sosyal bilimlere daha fazla ilgi gösterme, mühendislik ve teknik alanlara daha az ilgi gösterme; eve yakın üniversiteyi tercih etme; üniversite eğitiminin finansında büyük endişeler taşıma; federal mali yardım alma gibi) engelli erkeklerden çok engelli olmayan kız çocuklarınınkinden benzediğine dikkat çekmiştir. Engelli kadın olmada daha da özel bir gruba değinen Demir ve Yiğitoğlu'na (2005: 173) göre görme engelli kadınların sorunları ile görme engelli erkeklerin sorunları büyük ölçüde farklılaşmaktadır. Çalışmalarında görme engelli kadınların %94'ünün görme engelli erkeklerden, %95,5'inin ise diğer kadınlardan daha fazla sorunları olduğunu düşündüğüne dikkat çekmişlerdir. Bu önemli bir göstergedir. Karataş'da (2007: 53) aynı şekilde daha özele inerek, görme engelli kadınların görme engelli erkeklerle kıyaslandığında daha dezavantajlı olduğunu belirtmiştir. Aynı evdeki görme engelli erkek çocuğunun körler okuluna gönderilmesinde bir sorun çıkmazken, görme engelli kız çocuğunun körler okuluna gönderilmesinde sorunların ortaya çıkabildiğini ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyetin engelliliğe oranla daha baskın olduğu başka bir durum da sonradan engelli birey olmadaki rolüdür. Bazı yazarlar sonradan engelli birey haline gelmede toplumsal cinsiyetin aktif bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Örneğin; iş kazalarında erkeklerin engelli olma olasılıklarının fazlalığı nedeniyle ülkelerin engellilikte kadınlardan daha çok erkeklerin engelli hale geldiklerini raporladıklarını belirten yazar (UNICEF Innocenti Research Center, 2007: 15), diğer taraftan istismar, şiddet, erken evlilik, kadın sünneti gibi nedenlerle engelli olmada kadınların erkeklerden daha yüksek risk altında olduğuna dikkat çekmiştir. Peters ve Opacich (2006: 763) ise ABD'de 1990 yılında Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın desteğiyle Harvard Üniversitesi Kamu Sağlığı Fakültesi'nde yürütülen "Engelliliğin Küresel Yüku" adlı projenin

sonuçlarına göre alkol kullanımı ve trafik kazalarının erkeklerin engelli bireyler hale gelmesinde; kansızlığın ve klamidyenin kadınların engelli bireyler hale gelmesinde en üst sıralarda yer alan nedenler olduğu aktarılmışlardır.

Kadın olmakla bir engele sahip olmanın nasıl karşılıklı olarak etkileştiğini sorguladıkları çalışmalarında Asch ve Fine (1988: 1) direkt olarak ismini kullanmasalar da engelli kadınların yaşamlarında kesişimsel ayrımcılık durumunu sorgulamışlardır: “İrk, sosyal sınıf, sosyal koşullar ve cinsel yönelim engelli kadınların yaşamlarını nasıl etkilemektedir?” Collins ve Valentine (2003: 30) Healey’in (1993) görüşlerine katılarak, engelli kadınların önemli yaşam hedeflerini elde etmede, iki dezavantajlı gruba birden üye olmaları nedeniyle, çoklu bariyerlerle karşılaştığını belirtmişlerdir. Bunlardan bazılarının toplumsal cinsiyetle bazılarının ise engellilikle ilişkili olduğunu, ancak birçok problemin ve ihtiyacın diğer her iki gruba da ait olmadığını vurgulamışlardır.

Engelli Kadınlar için Uluslararası Liderlik Forumu sırasında yapılan araştırmada engelli kadınlardan kendi deneyimlerini engelli erkeklerle ve engeli olmayan kadınlarla karşılaştırmaları istendiğinde, çoğunluk engelli erkeklerin engelli kadınlarla benzer engellerle yüzleşmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte onlar engelli erkeklerin erkeklik statülerinden de faydalanabileceklerini ifade etmişlerdir. Engelli kadınlar cinsiyetin önemli bir engel olduğunu, hem gelişmiş hem de daha az gelişmiş ülkelerdeki engelli kadınların iki kat tehlikeli durumlarla karşı karşıya geldiklerini, kadınlarla aynı problemleri yaşamının yanında engelli kadınların eğitimsiz, deneyimsiz olduklarını ve danışman eksikliği yaşadıklarını belirtmişlerdir (Doe, 1998: 145).

Reisine ve Fifield’in (1988) görüşlerine katılan Quinn (1994: 45) de engelliliğin etkisinin toplumsal cinsiyetten yoksun olarak değerlendirilmesinin engelli bireyler için var olan programlardan engelli kadınların faydalanamamasına yol açtığını ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyetin hem engelli erkekleri hem de engelli kadınları etkilediğine dikkat çeken Peters ve Opacich (2006: 761) ise engelli erkeklerin engelli olmayan erkeklerden daha az erkeksi ve daha zayıf, engelli kadınlarınsa engelli olmayan kadınlardan daha az kadınsı ve daha zayıf olarak görüldüğünü belirtmişlerdir.

O halde engelli bireylerin yaşamlarında hem engellilik hem de toplumsal cinsiyet özellikleri aynı anda birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde etkin durumdadır. Bu durum engeli kadın olmada engelliliğe dayalı ayrımcılığın yanında toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın da göz önüne alınmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Ancak engelli kadınların konumlarının belirlenmesinde her iki ayrımcılık türünün ayrı ayrı ele alınması engelli, kadınların yaşadığı

ği ayrımcılık türünün netleştirilmesinde sorunlara yol açmaktadır. Çünkü hem engelli bir birey hem de bir kadın olarak engellilik ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına aynı anda ve birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde maruz kalmaktadır. Peki bu farklı ayrımcılık türü en iyi şekilde nasıl ifade edilebilir?

2.Engelli Kadınlar ve Ayrımcılık Durumları

Engelli kadınların ayrımcılık durumlarını ifade eden kavramlar genel olarak çifte ayrımcılıktan, çoklu ve kesişimsel ayrımcılığa doğru bir yol kat etmiştir. Çifte ayrımcılık vurgu olarak birçok farklı ifade ile ele alınmıştır. Örneğin; Rouso ve Wehmeyer (2001: 2) çifte dezavantajlı durumun genç engelli kadınları yoksulluk, işsizlik ve okul sonrasında gelecek için iç açıcı olmayan “*çifte tehlikenin*” içine yerleştirdiğini belirtmişlerdir. Fulton ve Sabornie’ye (1994) katılan ÖYHGM (2011: 15) ise çalışan engelli kadınların hem toplumsal cinsiyetleri hem de sahip oldukları engel nedeniyle “*iki yönlü dezavantajlı*” durum yaşadıklarını ifade etmiştir. Ferri ve Gregg (1998: 429) engelli kadınların “*çifte ezilen durumlarının*” erken okul deneyimleri, mesleki, rehabilitasyon ve istihdam istatistiklerinde görülen bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Buchanan, Bergman, Bruce, Woods ve Lichty’e (2009) katılan yazarlar (Shaw, Chan ve McMahan, 2012: 83) çifte risk kuramının birden fazla dezavantajlı gruba üyeliğin etkisinin niceliksel olduğu kadar niteliksel olduğunu ifade eden bir anlayış geliştirdiğini belirterek engelli kadınların “*çifte riske*” sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Alwis (2008, Module 2: 3) hukukun, politikaların, programların ve pratiklerin nadiren bu ikili ayrımcılık durumunu göz önünde bulundurduğuna dikkat çekmiştir. Engelli kadınların yaşadıkları bu çoklu ayrımcılık durumlarına karşı yetersiz bir farkındalık düzeyi olduğunu ifade etmiştir. Çamur-Karataş ve Sepin (2014: 246) engelli kadınların “*iki kez ayrımcılığa*” uğradığını belirterek hem engelli hem de kadın olmaya ayrı ayrı vurguda bulunmuşlardır. Quinn (1994: 45) “engelli kadınların bir *ikilemle* yüzleştiğini” vurgulamıştır. Collins ve Valentine (2003: 31) engelli kadınların “*çift dozlu ayrımcılık*” ile mücadeleye ettiklerini ifade etmişlerdir.

Engelli kadınların ayrımcılık durumlarını tanımlarken çoklu ayrımcılık kavramını kullanan Fairchild’a (2002: 14) göre; var olan en az ikili veya daha fazla dezavantajın kesişimi engelli kadınların çoklu ayrımcılığa uğramasına neden olmaktadır. Degener (2011: 44) ise ırk, toplumsal cinsiyet ve engellilik kesişimindeki ayrımcılık hakkında neredeyse hiçbir verinin bulunmadığı için çoklu ayrımcılık hakkında kamu farkındalığının zayıf olduğunu belirtmiştir.

Engelli kadın olmanın nasıl bir ayrımcılık durumuyla karşı karşıya kalındığını ifade etmede toplumsal cinsiyet ve engelliliğin aynı zamanda ve birbirinden ayrı ayrı ele alınmayacak şekilde bir arada oluşunu anlatmada “kesişimsel ayrımcılık” kavramı bizlere önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Kesişimsel ayrımcılığı ele almadan önce kısaca kesişimsellik kavramının gelişimine değinmek faydalı olacaktır.

Kesişimsellik kavramının kullanımında genel olarak bir “kadın olma” vurgusu ön plandadır ve konuyla ilgili literatür incelendiğinde bu durum göze çarpmaktadır. Kesişimsellik ilk kez 1980’lerde beyaz olmayan (Amerikalı) kadınların hem feminist hem de ırk karşıtı söylem içerisinde ihmal edilen ve arada kalan deneyimlerini ve mücadelelerini ifade etmek; toplumsal cinsiyet temelli ve ırk temelli araştırmaların birbirlerinin kesişimini açıklamadaki başarısızlığını eleştirmek için kullanılmıştır ve Amerikan Siyahi Feminist teori ile sosyolojide kesişimsellik gelişmiştir (Davis, 2008: 68, 71; Giddens ve Sutton, 2014: 190; McCall, 2005: 1780; Makkonen, 2002: 1; European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2007: 19).

Kings (2017:64) kesişimselliği kullanarak ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet, engellilik, cinsellik, kast, din, yaş ve diğer türden eşitsizlik alanlarının ayrımcılık, baskı, kadın kimliği ve doğal çevre üzerinde oluşan karşılıklı ilişkisel kesişimin ortaya konabileceğini belirtmiştir. Başlangıçta siyahi kadınların özel deneyimlerini anlatmakta kullanılan kesişimselliğin kadınlar arasındaki farklılıkları anlatmak için feminist bilim insanlarının temel kaygılarını ifade etmede analitik bir araç olarak kullanılmak üzere geliştirildiğine işaret etmiştir.

Kesişimsel dezavantajların tartışıldığı durumlarda akademik literatürün çoğunlukla ırkın diğer ayrımcılık temelleriyle, özellikle de toplumsal cinsiyetle, kesişimine odaklandığını belirten Ontorio İnsan Hakları Komisyonu da aslında kavramın çoklu ayrımcılığın tüm formlarına göndermede bulunduğu işaret etmiştir (Ontorio Human Rights Commission, 2001: 11). O halde hem engellilik hem de toplumsal cinsiyet ayrımcılık temeline sahip olan engelli kadınların ayrımcılık konumlarını belirlemede kesişimsel ayrımcılık kavramı bizlere teoride ve pratikte önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Buradan yola çıkarak engelli kadınların yaşam deneyimlerinin ne engellilik ne de toplumsal cinsiyet temelinde anlaşılabilirliğini ve onların özel durumlarının engelli erkeklerden ve engelli olmayan kadınlardan farklılaştığını belirtebiliriz.

Phillips (2012: v) ise kesişimsel ayrımcılık kavramını kullanmasa da engelli kadınların cinsiyet ve engellilik statülerinin kesişiminde özel bir dezavantajlı

duruma sahip olduğunu belirtmiştir. Engelli kadınların nasıl bir kesişimsel ayrımcılık deneyimi yaşadığını bulmaya çalışan çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Örneğin; Brown (2014: 171, 172, 177) kesişimsellik perspektifini kullanarak, toplumsal cinsiyetin ve fiziksel engelliliğin engelli kadınlar ve erkekler arasındaki psikolojik sıkıntılardaki çeşitliliğe nasıl etkide bulunduğunu incelemiştir. Çalışmada fiziksel engelli kadınların fiziksel engelli erkeklerden daha yüksek oranda depresif semptomları deneyimlediği ve çok daha düşük oranda öz güvene ve yeterlilik hissine sahip olduğu tespit edilmiştir. Böylece kesişimsel bir yaklaşımla toplumsal cinsiyetin diğer bir ayrımcılık temeli olan engellilikle kesişerek daha fazla oranda savunmasız bir alan oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Samararatne ve Soldatic (2015: 759, 768) ise Sri Lanka'nın kırsal ve silahlı çatışmadan etkilenmiş alanlarında yaşayan engelli kadınlarla derinlemesine mülakat yoluyla yaptıkları çalışmada engellilik ve toplumsal cinsiyet kesişiminin nasıl bir savunmasızlık durumu ortaya çıkardığını ve kolektif eylem yoluyla bu kırılabilirlik durumunun nasıl üstesinden gelinmeye çalışıldığını araştırmışlardır. Çalışmalarında silahlı çatışma sonrasında Sri Lanka'da kırsal alanlarda yaşayan engelli kadınların barış inşası sürecinde en şiddetli zorluklarla yüzleştiklerini; fiziksel ve cinsel şiddete, sömürüye ve fakru zaruretin en zorlu şekillerine karşı daha savunmasız olduklarını ve de ekonomik, sosyal ve kültürel olarak güçlendirilmelerinde önemli bariyerlerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

BM Engelli Hakları Komitesi BM EHİS'in 3 Numaralı Genel Yorumunu (2016) engelli kadınlar ve kız çocukları üzerine gerçekleştirmiştir. Burada engelli kadının durumunu ifade etmede çoklu ve kesişimsel ayrımcılık bir arada kullanılmıştır (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 2016). Bundan sonra engelli kadınların ayrımcılık durumlarının "kesişimsel ayrımcılık" ile ifade edileceği düşünülmektedir. Kavramın iyi anlaşılması ve yanlış kullanılmaması önemlidir.

SONUÇ

Bu çalışma ile engelli kadınların engelli erkeklerden ve engelli olmayan kadınlardan ayrılan ayrımcılık durumları netleştirilmeye çalışılmıştır. Engelli kadınlar hem engellilik hem de toplumsal cinsiyet temelinde birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde ayrımcılığa uğramaktadırlar. Engelli kadınlar bu özel ayrımcılık konuları nedeniyle engelli bireylere ve kadınlara yönelik geliştirilen plan ve politikalarından yeterli şekilde faydalanamamaktadırlar. Engelli kadınların bu plan ve politikalarından tam anlamıyla istifade edebilmeleri için onların özel ayrımcılık konularının anlaşılması ve geliştirilen çalışmalara engelli kadınların konularına bu şekilde bir yaklaşım getirilmesi önemlidir. Bu yaklaşımın adı kesişimselliktir. Engelli kadınlar hem engelli bir birey hem de bir kadın olarak aynı anda, birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde engellilik ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına birden maruz kalmaktadırlar. Böylece kesişimsel bir ayrımcılıkla yüzleşmektedirler.

Engelli kadınların ayrımcılık konuları BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmeye kadar çoğunlukla engelli birey olma yönünden tanımlanmış, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına çok az yer verilmiştir. Ancak engelli kadınların konuları engelli erkeklerle karşılıklı değerlendirildiği zaman burada toplumsal cinsiyet ayrımcılığının daha baskın olduğu tespit edilmiştir.

Engelli kadınların özel ayrımcılık konularının ifade ediliş şekli genel olarak çifte ayrımcılıktan çoklu ve kesişimsel ayrımcılığa doğru gelişimsel bir yol kat etmiştir. Bu çalışmada engelli kadınların ayrımcılık durumlarının en iyi şekilde kesişimsel ayrımcılık kavramı ile ifade edilebileceği tespit edilmiştir. Bununla birlikte farklı dezavantajların birbirinden ayrıştırılmayacak şekilde bir arada oluşunu anlatan ve dezavantajlı grupların kendi içerisinde daha dezavantajlı bireylerin olduğunu görmede kolaylık sağlayan kesişimsellik ve kesişimsel ayrımcılık kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi için onlar hakkında daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abu-Habib, L. (Ed.). (1997). "Working with disabled women: reviewing our approach", p. 9-25, *Gender and Disability Women's experiences in the Middle East*, Oxfam, UK and Ireland.
- Alwis, R. de S. de. (2008). "Disability Rights, Gender, and Development- A Resource Tool for Action", Secretariat for the Convention on the Rights of Persons with Disabilities of the Department of Economic and Social Affairs; United Nations Population Fund; Wellesley Centers for Women. <http://hrbaportal.org/wpcontent/files/UNWCW-MANUAL.pdf>, 19.02.2014.
- Asch, A. ve M. Fine (Ed.). (1988). *Women with Disabilities – Essays in Psychology, Culture and Politics*, Philadelphia: Temple University Press.
- Beleza, M. L. (2003). "Discrimination against women with disabilities", *Integration of people with disabilities*, Council of Europe Publishing. <http://www.wvda.org.au/wp-content/uploads/2013/12/europedisc1.pdf>, 03.01.2013.
- Brown, R. L. (2014). "Psychological Distress and the Intersection of Gender and Physical Disability: Considering Gender and Disability-Related Risk Factors", *Sex Roles*, 71: 171-181.
- Collins, K. and Valentine, D. (2003). "Discovering Women With Disabilities". *Journal of Social Work of Disability & Rehabilitation*, 2.4. Routledge Taylor & Francis Group veri tabanı, 5.10.2015.
- Çamur-Karataş, S. ve Ş. Sepin. (17-19 Ekim 2014). "Engelli Kadın ve İstihdam", s. 246-265, (Ed.). Y. İcingür, Y., Arıcı, K ve Altunay-Arslantekin, B I. *Uluslararası Engellilerin İstihdamı – Sosyal Güvenlik Sorunları ve Çözüm Önerileri Kongresi*. Ankara: Özbaran Ofset Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword, A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 9.1: 67-85. SAGE veri tabanı, 3.09.2012.
- Degener, T. (2011). "Intersections Between Disability, Race and Gender in Discrimination Law", p. 29-46, (Ed.) Schiek, D and Lawson, A., *European Union Non-Discrimination Law and Intersectionality: Investigating the Triangle of Racial, Gender and Disability Discrimination*, U.K.:Ashgate Publishing Company
- Demir, M. ve Z. Yiğitoğlu. (29-30 Nisan 2005). "Çalışma Yaşamında Engelli Kadınların Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Uygulama", s. 167-175, *Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu*, Kocaeli Üniversitesi ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.
- Disability Awareness In Action (1997). "Disabled Women (Resourse Kit no:6)", <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/disability-awareness-in-action-daa-disabled-women.pdf> , 23.08.2018

- Doe, T. (1998). "Executive Summary of Forum Research & Evaluation: Leading Change – Women with Disabilities", p. 142-151, (Ed.) Duncan, B. and Berman-Bieler, R., International Leadership Forum for Women with Disabilities: Final Report, Rehabilitation International, New York.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). "Dünya Engellilik Raporu – Yönetici Özeti", <http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf>, 15.07.2013.
- Emmett, T. (2006). "Disability, poverty, gender and race", p. 207-233, (Ed.) Watermeyer, B., Swartz, L., Lorenzo, T., Schneider, M. And Priestley, M. Priestley, *Disability and Social Change: A South African Agenda*, HSRC Press, Cape Town, South Africa. www.hrcpress.ac.za, 17.07.2013.
- European Commission Directorate-General For Employment, Social Affairs And Equal Opportunities. (2007). Tackling Multiple Discrimination Practices, policies and laws, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&pubId=51>, 12.09.2015.
- Fact Sheet: Youth People With Disabilities (2010). <http://social.un.org/youthyear/docs/Fact%20sheet%20youth%20with%20disabilities.pdf>, 17.01.2013.
- Fairchild, S. R. (2002). "Women with Disabilities: The Long Road to Equality", *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*, 6(2), <http://www.haworthpressinc.com/store/product.asp?sku=J137>, 12.01.2013.
- Giddens, A. ve Sutton, P. W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. A. (çev.) Esgin, A., Ankara: Phoenix Yayınevi (orijinal baskı tarihi 2014).
- İçli, T. (24 Mart 2009). Kadının Adı Yok, Engelli Kadının Hiç Yok. *Engelli Kadın ve Sağlık Sempozyumu*. Ankara: Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi. http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/Etkinlikler_etk.php, 20.03.2011.
- Karataş, K. (2007). "Sosyal Yaşam Çalışma Grubu", s. 47-59, *Görme Engelli Kadınlar Kurultayı*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara: Can Ofset Matbaa.
- Kings, A. E. (2017). "Intersectionality and the Changing Face of Ecofeminism", *Ethics & The Environment*, 22 (1): 63-87.
- Makkonen, LL. M. T. (2002). "Multiple, Compound and Intersectional Discrimination: Bringing The Experiences of The Most Marginalized to The Fore. Institute For Human Rights". Åbo Akademi University. <http://old.ilgaeurope.org/content/download/24688/157174/version/1/file/multiple,+compound+and+intersectional+discrimination.pdf>, 15.03.2015.
- MCCALL, L. (2005). "The Complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*". 30. 3: 1771-1800. http://socialdifference.columbia.edu/files/socialdiff/projects/Article_%20The%20Complexity%20of%20Intersectionality%20by%20Leslie%20McCall.pdf, 30.01.Şubat 2016.
- ONTARIO HUMAN RIGHTS COMMISSION. (2001). "An Intersectionality Approach to Discrimination Addressing Multiple Grounds in Human Rights Claims", http://www.ohrc.on.ca/sites/default/files/attachments/An_intersectional_approach

- _to_discrimination%3A_Addressing_multiple_grounds_in_human_rights_claims.pdf, 20.11.2015.
- ÖYHGM. (2011). "İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi Özet Rapor", http://eyh.aile.gov.tr/data/5458c557369dc34c643cef43/iscucu_engelliler_ozet_rapor.pdf, 10.09.2012.
- Peters, K. E. And Opacich, K. (2006). "Gender". P. 761-765, (Ed.) Albrecht, G. L. Encyclopedia of Disability, SAGE Publications.
- Phillips. S. (2012). "Women with Disabilities in the Europe & Eurassia Region – Final Report". United States Agency International Development (USAID). <https://www.usaid.gov/sites/default/files/Women-with-Disabilities-EE-Region-FINAL-2012.pdf>, 13.07.2015.
- Quinn, P. (1994). America's Disability Policy: Another Double Standart? *Affilia*. 9.1.
- Reicher, S. C. (2012). "Disability and Gender: Accross the Frontiers of in Equality. Addressing Inequalities the Heart of the Post-2015 Development Agenda and the Future We Want for All Global Thematic Consultation", http://www.addc.org.au/documents/resources/disability-and-gender-across-thefrontiers-of-inequality_928.pdf, 25.07.2015).
- Rouso, H. and M. L. Wehmeyer (Ed.). (2001). Double Jeopardy Addressing Gender, Equity in Special Education, Albany: State University of New York Press,
- Samararatne, D. W. V. A. ve K. Soldatic. (2015). "Inclusions and exclusions in law: experiences of women with disability in rural and war affected areas in SriLanka", *Disability & Society*. 30. 5: 759-772.
- Schur, L. (2004). "Is There Still a 'Double Handicap'? Economic, Social and Political Disparities Experienced By Women with Disabilities.", s253-271, (Ed.) SMITH, B. G. ve HUTCHISON, B., Gendering Disability, Rutgers University Press, New Jersey.
- Shaw, L. R., Chan, F. and McMahon, B. T. (2012). "Intersectionality and Disability Harassment: The Interactive Effects of Disability, Race, Age, and Gender", *Rehabilitation Counseling Bulletin*. 55. 2: 82-91.
- Unicef Innocenti Research Center. (2007). Promoting the Right of Children with Disabilities, http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/children_disability_rights.pdf, 23.08.2013.
- Wright, A. G. (2000). "Women and Disability: Perspectives on Education, Community Living & Employment", <http://wwda.org.au/wp-content/uploads/2013/12/awright1.pdf>, 11.11.2019.
- Yıldırım, Y.Z. (14-16 Ekim 2011). "Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri: İSMEK Örneği", s. 90-106, (Ed.) İçingür, Y ve Altunay, B., Uluslararası Kör ve Az Gören Kadınların Mesleki Eğitimi, Mesleki Rehabilitasyonu, İstihdamı ve Sosyal Hayata Uyumu Sempozyumu, Türkiye Körler Federasyonu, Ankara.
- Un Committee On The Rights Of Persons With Disabilities. (2016). "General Comment on Aricle 6: Women with Disabilities", https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/3&Lang=en, 12.02.2018.